مطالعه تطبيقي نظام هاي بيمه محصولات كشاورزي در كشورهاي مختلف جهان

نويسنده: حسين شيرزاد*

چكيده

مقاله حاضر، به بررسي تطبيقي مؤلفه‌هاي بيمه محصولات كشاورزي و تجارب بين‌المللي نظام‌هاي بيمه محصولات زراعي در كشورهاي توسعه يافته و در حال توسعه مي‌پردازد. و گونه شناسي اين نظام‌هاي حمايتي را با توجه به متغيرهايي همچون عوامل خطر تحت پوشش، مبناي بيمه‌اي برنامه‌ها، نوع بيمه (اختياري يا اجباري بودن بيمه)، تعهدات بيمه‌گر و بيمه‌گذار، مباني عملياتي طرح‌هاي بيمه‌اي، خصوصي بودن يا دولتي بودن نظام بيمه، طرح‌هاي منحصر به فرد بيمه، محصولات تحت پوشش، تنوع خطرات مربوط به هر محصول و... به همراه تحليلي بر كاركردهاي مالي برنامه‌هاي بيمه، تبيين و تحليل مي‌نمايد. در اين مطالعه سعي شده تا تصويري واضح از ساختار اجرايي بيمه محصولات كشاورزي در مناطق مختلف جهان، براساس تقسيم‌بندي قاره‌اي و حتي منطقه‌اي مدنظر قرار گيرد. روش‌شناسي اين پژوهش از نوع مطالعات كتابخانه‌اي و اسنادي است و تلاش محقق بر آن است تا براساس مؤلفه‌هاي نظام‌هاي مختلف بيمه محصولات كشاورزي در دنيا، از رويكردي تطبيقي - مقايسه‌اي استفاده كند.

* دكتراي ترويج و توسعه كشاورزي. عضو گروه ارزيابي برنامه سوم توسعه در بخش كشاورزي، وزارت جهاد كشاورزي

مقدمه

بخش كشاورزي و فعاليت‌هاي مربوط به آن، داراي ويژگي‌هاي خاصي است كه آن را به شدت در معرض خطرات و آسيب‌هاي متعدد و غير قابل پيش‌بيني و در نتيجه خسارات و مشكلات بي‌شماري قرار مي‌دهد. يكي از ويژگي‌هاي ناشي از ماهيت عوامل اصلي توليد و روند فعاليت‌ها در اين تحقيق، عبارت است از: قرار گرفتن كار بهره برداران در فضاي باز و در معرض عوامل و شرايط طبيعي. به همين علت صدمات و خسارات وارده بر بهره‌برداري‌هاي كشاورزي، بر اثر حوادثي مانند سيل، تگرگ، باران‌هاي تند، خشكسالي، گرما و سرماي شديد، باد، توفان، امراض مختلف، آتش‌سوزي و از اين قبيل بسيار زياد و گاه غيرقابل محاسبه است.

اما از آن جا كه يكي از مشكلات اين بخش، رويارويي مستقيم در مقابل طبيعت و عوامل طبيعي و شرايط متغير اقليمي، و در نتيجه بالا بودن درجه خطر براي سرمايه‌گذاران و بهره‌برداران است، استفاده از ابزار بيمه به منظور كاهش ريسك، از طريق توزيع آن در ميان بهره‌برداران، جايگاه خاص و اهميت فراوان مي‌يابد. از اين رو، استفاده عقلايي از ابزار بيمه در سطوح و زمينه‌هاي مختلف، از جمله:

الف) بيمه عوامل انساني فعال در بخش كشاورزي،

ب) بيمه محصولات، عوامل توليد و فرآورده‌هاي بخش كشاورزي،

پ) بيمه سرمايه‌گذاري‌ها و منابع پايه و يا طراحي الگوي مناسبي براي بيمه در مقابل عوامل خطرآفرين مانند سيل، زلزله، سرما و گرماي زياد و طاقت فرسا، يخبندان، خشكسالي، بارندگي بي‌موقع، توفان، آفات و امراض، هجوم حشرات، حيوانات وحشي؛ از لوازم ضروري و اجتناب‌ناپذير براي ايجاد تعادل در جذابيت بخش‌هاي صنعت و خدمات و كشاورزي است.

جوامع مختلف در رويارويي با مخاطرات طبيعي، اجتماعي، اقتصادي و شخصي در فعاليت‌هاي كشاورزي، شيوه‌ها و روش‌هاي متفاوتي را به منظور كاهش ريسك به كار گرفته‌اند كه از بين آنها سه شيوه اصلي اجتناب[1] از مخاطرات اجتناب‌ناپذير، پيشگيري[2] از مخاطرات، با اصلاح و بهبود

---

۱ . Avoidance
۲ . Prevention

زيرساخت‌ها و فنون و سازمان و مسلم انگاري[1] برخي مخـاطرات غيرقابـل اجتنـاب و پيشـگيري، و در نتيجه چاره انديشي براي ساز و كارهاي جبراني، عموميت دارد (هازل، ۱۹۸۵).

براساس هر يك از اين رويكردها، چارچوب عملياتي خاصي تدوين شده كه در مجمـوع منجـر بـه شكل‌گيري نظام‌هاي بيمه محصولات كشاورزي و دامي در كشـورهاي مختلـف، متناسـب بـا شـرايط اقليمي و اقتصادي كشورها شده است.

با توجه به سابقه كم فعاليت بيمه محصولات كشاورزي در كشور ما و نبود استقبال كافي كشاورزان و نيز وجود برخي نارسايي‌هاي ساختاري در اين فعاليت، طراحي نظام جامع بيمه محصولات كشاورزي، تنها از طريق بررسي نظام‌هاي بيمه كشاورزي در ديگر كشورها و انجـام بررسـي تطبيقـي بـه منظـور آگاهي از عناصر و مؤلفه‌هاي سازنده هر نظام و تعيين نقاط قوت و ضعف ايـن نظـام‌هـا، در چـارچوب مجموعه‌اي هماهنگ، و متناسب‌سازي آن با شرايط اكولوژي، اقتصادي و ويژگي‌هاي اجتماعي فعالان بخش كشاورزي در كشور امكان‌پذير است. به بيان ديگر، اين پـژوهش بررسـي اسـت دربـاره مطالعـه تطبيقي نظام‌هاي بيمه محصولات زراعي - دامي به لحـاظ برنامـه‌ريـزي و اجـراي نظـام‌هـاي بيمـه محصولات كشورهاي مختلف، تا از آن براي تعيين خطوط كلي نظام جامع بيمـه كشـاورزي در كشـور استفاده شود.

به عبارت ديگر، فرا گرفتن درس‌هاي سودمند از تجربه‌هاي كشورهايي كه سال‌هـا قبـل از شـروع بيمه محصولات كشاورزي در ايران، اين فعاليت را در كشورهاي خود به اجرا گذاشـته و بـا اسـتفاده از تمهيدات به كار بسته شده در اين زمينه، موفقيت‌هاي چشمگيري را براي جلب سرمايه بيشتر به بخش كشاورزي و افزايش توليد و صادرات در اين بخش به دست آورده‌اند، مي‌توانـد در اصـلاح نظـام بيمـه محصولات كشاورزي در كشور بسيار مفيد و كارساز باشد.

روش‌شناسي تحقيق

همان گونه كه ذكر شد، هدف اصلي اين مطالعه عبارت است از رويكرد تطبيقي - مقايسه‌اي نظام‌هاي بيمه محصولات كشاورزي دامي، و بررسي تجارب مربوط به بيمه محصولات در كشورهاي جهان، بـه

---

۱ . Assumption

منظور پيشنهاد سازوكارهاي مناسب براي تبيين چارچوب نظـام بيمـه برنامـه‌ريـزي و اجـراي كارآمـد فعاليت‌هاي بيمه محصولات كشاورزي و دامي. اين بررسي از طريق مطالعه تطبيقي نظـام‌هـاي بيمـه محصولات كشاورزي در تعدادي از كشورهاي نمونه داراي نظام بيمه محصولات زراعي و دامي توسعه يافته و گروه كشورهاي داراي نظام بيمه محصولات زراعي - دامي در حال توسعه كـه بعضـي مشـابه ايران هستند، صورت مي‌گيرد.

روش به كار گرفته شده در اين مطالعه، از نوع مطالعات كتابخانـه‌اي و بررسـي اسـناد و مـدارك و مقالات مجلات خارجي مرتبط با بيمه محصولات زراعي - دامي خواهد بود. با توجه به اين نكتـه كـه بيشتر منابع موجود مورد استفاده در اين زمينه به زبان خارجي است، اطلاعات موجود از منابع انگليسـي (كتاب‌ها، مقالات، ژورنال‌ها و اطلاعات اينترنتـي) ترجمـه شـده و پـس از توصـيف نظـام‌هـاي بيمـه محصولات زراعي - دامي در كشورهاي منتخب مورد مطالعه، با اسـتفاده از روش مطالعـات تطبيقـي، مؤلفه‌هاي اصلي و ساختاري اين نظام‌ها به روش مقايسه‌اي[1] بررسي و تحليـل كامـل شـد؛ تـا از ايـن طريق عناصر نظام‌مند و اجزاي مفيد و قابل استفاده آن براي شرايط ايران مشخص گردند.

اهداف تحقيق

هدف اصلي مطالعه: بررسي تطبيقي مؤلفه‌هاي بيمه محصولات كشاورزي و تجارب بـين‌المللـي بيمـه محصولات زراعي - دامي در كشورهاي جهان و مقايسه آن با ساختار بيمه محصولات در ايران از نظر برنامه‌ريزي و اجراست.

اهداف ديگر مطالعه حاضر به شرح زير خلاصه مي‌شود:

۱. مطالعه مبناي بيمه‌اي برنامه‌هاي موجود بيمه محصولات زراعـي - دامـي (هزينـه توليـد- نسـبت ارزش بازده عملكرد- مقدار وام توليدي) در هر يك از كشورهاي مورد مطالعه.
۲. سنخ‌شناسي عوامل خطر تحت پوشش بيمه و كاربست‌هـاي عوامـل خطـر تحـت پوشـش از نظـر حمايت از محصول يا تحت پوشش قراردادن خسارات ناشي از خطرات خاص و محدود.

---

۱ . Comperative Method

۳. نوع بيمه از نظر (اجباري، اختياري) بودن تعهدات بيمه‌گران و بيمه‌گذاران و بررسي مزيت‌ها و معايب هر كدام در كشورهاي مورد مطالعه.
۴. گروه‌هاي هدف درگير در بيمه زراعي - دامي (كشاورزان خرده پا، بزرگ مالكان، كشاورزان تجاري).
۵. مباني عملياتي بيمه محصولات كشاورزي از نظر هزينه‌هاي كارگزاري بيمه آن با توجه به نرخ حق بيمه‌ها و نسبت يارانه‌هاي دولتي در هر يك از كشورها.
۶. بررسي انواع روش‌هاي ارزيابي خسارت و پرداخت غرامت در هر يك از كشورهاي منتخب به همراه معرفي طرح‌هاي تجربي - آزمايشي و برنامه‌هاي آينده بيمه محصولات.
۷. نحوه مشاركت كشاورزان در اجراي برنامه بيمه محصولات زراعي - دامي در هر يك از كشورهاي مورد مطالعه.
۸. تقسيم‌بندي عوامل خطر متنوع در ساختار بيمه محصولات زراعي - دامي در هر يك از كشورهاي منتخب.
۹. شناسايي طرح‌هاي منحصر به فرد بيمه محصولات زراعي - دامي (مثل طرح‌هاي بيمه گلخانه‌اي و...) در كشورهاي مورد مطالعه.

ماهيت بيمه محصولات كشاورزي

در ادبيات اقتصادي بر جاي مانده از دوره "آدام اسميت" و صد سال بعد از او "آلفرد مارشال"، همچنين در آثار ديگر اقتصاددانان مكاتب مختلف (مكتب كمبريج يا مكتب لوزان)، تعاريفي كه از بيمه شده، بسيار ساده و شفاف است. بدين معني كه با بيمه، خسارت گروهي كوچك و اندك، از محل بيمه‌نامه‌هايي كه شمار زيادي از مردم تهيه مي‌كنند، تأمين مي‌گردد. اما امروزه، اين تعريف در مباحث بيمه‌هاي عمومي و به ويژه بحث در زمينه انواع بيمه‌هاي محصولات كشاورزي بسيار سنتي تلقي مي‌نمايد.[۱] در حقيقت بيمه محصولات كشاورزي ابعاد متنوع و تأثيرات چشمگيري در توسعه بخش كشاورزي و از نظر مالي در جامعه روستايي دارد كه لزوم تجديد نظر در تعاريف آن را ضروري مي‌سازد.

۱ . Vonpische, ۱۹۸۶

اگرچه در موجوديت ماهوي ريسك، ريسك‌پذيري و ريسك‌گريزي در فعاليت‌هاي اقتصادي همواره بحث شده است[۱]، اقتصاد بيمه و نقش آن در فعاليت‌هاي كشاورزي به نسبت از حيات كوتاهي برخوردار است، به گونه‌اي كه تا قبل از ۱۹۶۰ ادبيات اقتصادي تقريباً خالي از تجزيه و تحليل ماهيت بازارهـاي بيمه يا رفتار اقتصادي عاملان اقتصادي در اين بازارهاست. البته در آثار "بورش" بارهـا مبـاحثي دربـاره بيمه در آثار "آدام اسميت" و "آلفرد مارشال" و همچنين نقش موضوع عدم اطمينـان در مكتـب اقتصـاد اتريشي آمده است (بورش، ۱۹۹۰). اما پرداختن به سير تكـاملي بيمـه محصـولات كشـاورزي، نكـات آموزنده بسياري دارد. اصولاً توليد مواد غذايي اساسي امري بسيار ضروري است. براي اطمينان يـافتن از عرضه مواد غذايي، بايد ظرفيت توليدي كشاورزان را تقويت كرد و بـه كوشـش‌هـاي توليـدي آنهـا استحكام بخشيد. به همين دليل، دولت‌ها بايـد بخـش مهمـي از مسـئوليت تضـمين كشـاورزان را در صورت بروز خسارت‌هاي ناشي از سوانح طبيعي برعهده بگيرند. حمايت از همه كشـاورزان، بخصـوص كشاورزان خرده پا در كشورهاي در حال توسعه، در مقابل زيان‌هاي اقتصادي ناشي از خطرات طبيعي و قادر ساختن آنان به ادامه فعاليت‌هاي توليدي‌شان، پايدار كردن اصلاحات زراعي - اراضي و حمايت از بهره‌برداران آن در مقابل خسارت‌هاي محصول و حمايت از كشاورزان كم درآمـد، امـورات مهمـي بـه شمار مي‌روند (تركماني، ۱۹۹۶).

ماهيت بيمه در بخش كشاورزي عبارت است از تضمين جبران سهمي از خسارات وارده بر داده‌ها و ستانده‌ها و عوامل بالفعل لازم براي عمليات اقتصادي در فاصله قبل از توليد تا مصرف محصولات، در مقابل خطرات تهديدكننده غيرقابل پيشگيري، بـه شـرط آن كـه پـيش‌بينـي احتمـال وقـوع خطـرات امكان‌پذير باشد. به بيان ديگر، عوامل توليد، نوع زراعت، و بـالأخره محصـولات در معـرض تهديـدات خطراتي هستند كه مي‌توان در صورت وقوع، جبران خسارات وارده ناشي از آنها را با بيمه، تضمين كرد (خادم آدم، ۱۳۷۰).

از سوي ديگر، برقراري بيمه كشاورزي را در جامعه روستايي بايد پديده‌اي نو تلقي كرد كه مانند هر نوآوري ديگري كه پذيرش آن از طرف توليدكنندگان محصولات كشاورزي با مقاومت رو به رو خواهد شد، به كندي پيش خواهد رفت و زمان‌بر است، بنابراين، از ديد جامعه شناسي روستايي، بايد كـاملاً بـا

---

۱ . Green, ۱۹۸۴

احتياط با آن برخورد نمود (خادم آدم، ۱۳۷۰).[۱] همچنين بيمه كشاورزي به شكلي اصولي براي كشاورزان خرده پا و بانك‌هاي كشاورزي تضمين‌كننده فايده‌هايي است. اصولاً طبيعت كار شركت‌هاي بيمه، اقتضا مي‌كند كه كشورها در بازار سرمايه حضور فعال داشته باشند و يا دست كم به طور غيرمستقيم در بازار سرمايه اثرگذار باشند، به طوري كه امروزه بيمه محصولات توجه سياست‌گذاران كشورهاي توسعه يافته و اخيراً كشورهاي در حال توسعه را به سوي خود جلب كرده است[۲] آن جا كه بيمه محصولات كشاورزي مي‌تواند بر مشكلات بودجه‌اي كشاورزان خرده پا غلبه كند، به ناچار براي مهار خطرات پيش روي توليد زراعي، بايد ابزار مؤثري از نهاده‌هاي سنتي در تعامل با كشاورزان محسوب شود. بيمه محصولات كشاورزي ابزار مهمي براي اجراي سياست‌هاي توسعه بخش كشاورزي، منطقه‌اي كردن تركيب كشت مطلوب، ترويج روش‌هاي نوين زراعي - دامي، به زراعي، جلوگيري از مهاجرت‌هاي بي‌رويه روستاييان، و در نهايت رسيدن به اهداف توسعه‌اي در بخش كشاورزي است.[۳] از سوي ديگر، بيمه محصولات كشاورزي، ابزار مديريت ريسك براي تحقق اهداف توليدي، سازوكاري در ايجاد محيط امن براي درآمد حاصل از توليد محصولات كشاورزي، حمايت از كشاورز در برابر حوادث خسارت زاي طبيعي، تضمين‌كننده حيات توليد زراعي و حفظ سلامت و پايداري سازوكار اعتبار رساني در بخش كشاورزي است.[٤] در مجموع امتيازهاي بيمه محصولات را مي‌توان به ترتيب زير طبقه‌بندي كرد:

۱. بيمه محصولات زراعي - دامي با اطمينان بخشيدن به كشاورزان مبني بر حمايت از آنها در مقابل خسارات غيرقابل كنترل، شدت خسارات را خنثي مي‌كند.

۲. بيمه محصولات زراعي - دامي كمك مي‌كند تا با ايجاد ثبات درآمدها در بخش كشاورزي، ثبات عمومي در كل اقتصاد كشور حاصل شود. همچنين بيمه محصولات با سرشكن كردن زيان‌هاي وارده در يك سطح وسيع، از اندوخته‌هاي سال‌هاي خوب براي جبران خسارات سال‌هاي بد استفاده مي‌كند.[۵]

---

۱. Roling, ۱۹۸۸; Rogers, ۱۹۸۲
۲. Pomareda, ۱۹۸۵
۳ . Walker and Judha, ۱۹۸۶
۴ . Tsujii, ۱۹۸۶
۵ . Pomareda, ۱۹۸۶

۳. بيمه، موقعيت اعتباري كشاورزان را نيز دگرگون مي‌كند. در كشورهاي در حال توسعه، زيان‌هاي متوالي وارده به محصول، ظرفيت پرداخت بدهي‌هاي كشاورزان را كاهش مي‌دهد. بيمه به آنها كمك مي‌كند تا توانايي بازپرداخت ديون خود را به دست آورند و اين امر موجب مي‌شود تا قدرت اعتباري تعاوني‌هاي روستايي نيز تقويت شود.[۱]

۴. بيمه با افزايش اتكا به نفس (روحيه خوداتكايي) كشاورزان، به آنها امكان مي‌دهد تا از نوآوري‌ها و پيشرفت‌هاي علمي در راه افزايش بهره‌وري و بازده محصول استفاده كنند.

۵. بيمه با تشويق خود ياري و كمك رساني جمعي به ترويج روحيه تعاوني كمك مي‌كند.

٦. بيمه محصولات زراعي- دامي كمك مي‌كند تا دولت‌ها نيز تا حدودي از زير بازپرداخت‌هاي غيرقابل پيش‌بيني و حجيم خلاص شوند.[۲]

۷. اگر بيمه با سياست‌هاي ذخيره‌سازي محصولات هماهنگ باشد، مي‌تواند با ايجاد تعادل در عرضه محصولات به برقراري ثبات قيمت‌ها كمك كند و بالأخره، بيمه كمك مي‌كند تا شأن و منزلت كشاورز حفظ شده و يك "اعانه بگير" از دولت در زمان وقوع حوادث تلقي نشود و آنچه دريافت مي‌كند حق كشاورز باشد. كشاورز زماني موفق به تأمين معيشتي براي خانواده خواهد شد كه از محل صدقات به دست نيامده و حاصل كوشش و همت خود باشد (خادم آدم، ۱۳۷۰).

بيمه محصولات كشاورزي با به كار انداختن ذخاير و اندوخته‌ها و با گشايش اعتبارات كشاورزي از وابستگي كشاورزان به وام‌دهندگان خصوصي مي‌كاهد[۳]. كسب اعتبارات مالي و دريافت وام براي انجام امور كشاورزي و يا تأمين معيشت خانوارهاي كشاورز همواره يكي از بزرگ‌ترين مشكلات و اساسي‌ترين مسئله آنهاست. بهره وام‌هاي دريافتي از منابع محلي تأمين وام، به علت احتمال عدم بازپرداخت وام‌ها كه در نتيجه بروز بلايا و حوادث طبيعي پيش مي‌آيد، همواره باعث مي‌شود كه اين منابع بهره سنگيني براي وام‌هاي خود دريافت كنند و شرايط انحصاري و يا نيمه انحصاري براي پرداخت وام‌هاي خود برقرار سازند. در صورت تضمين پرداخت وام‌ها از طريق بيمه محصولات، نقش

---

۱. Halcrow, ۱۹۸۴
۲. Halcrow, ۱۹۸۴
۳. Roy, ۱۹۸۶

اين گونه منابع كاهش مي‌يابد، يا در صورت اطمينان از بازپرداخت وام‌هايشان بهـره كمتـري دريافـت خواهند كرد.[۱] در هر حال، بخش كشاورزي رشته اصلي فعاليت‌هاي اقتصـادي در اغلـب كشـورهاي در حال توسعه است و بخش عمده توليد ناخالص ملي و همچنين درصد بالايي از اشتغال در اين كشـورها به اين منبع سنتي تعلق دارد. تجربه كشورهاي در حال توسعه نشان مي‌دهد كـه بهـره‌وري در بخـش كشاورزي لازمه خودكفايي اقتصادي است. بنابراين، به همـان انـدازه هماننـد رشـد و توسـعه صـنعت اهميت پيدا مي‌كند. درآمد اندك، نسبت سرمايه به نيروي كار و نبود مراقبت كافي از توليد محصـولات كشاورزي، از مشخصات بخش كشاورزي در اغلب كشورهاي در حال توسعه اسـت كـه در بخـش اول اين پژوهش، به آن نكات تأكيد شده است. بيمه كشاورزي بـه عنـوان بخشـي از يـك "برنامـه جـامع خدمات حمايتي" واقعيت انكارناپذيري است كه به ضرورت آن در دومين نشست كنفرانس سازمان ملل متحد كه در پاريس با عنوان "بررسي رشد كشاورزي در كشورهاي كم توسعه يافته" برگزار شده تأكيـد شده است. بخش كشاورزي به علت نوسان‌هاي جوّي برخلاف بخش صـنعتي هميشـه زمينـه فعاليـت پرخطري محسوب مي‌شـده اسـت. كشـاورزان در تـلاش بـراي كنتـرل و پـايين آوردن ريسـك ايـن بخش هستند ولي به رغم تلاش‌هاي گسترده به منظور كنترل ريسك، هنوز حوادث غيرمترقبه طبيعي و فاجعه‌آميز تهديد جدي در فعاليت‌هاي بخش كشاورزي به شمار مـي‌آيـد. در ايـن جاسـت كـه بيمـه مي‌تواند با ارائه سرويس مناسب و تأمين انواع پوشش‌هاي بيمه‌اي، نقش اساسي در تقويت اين بخـش ايفا كند. مروري بر پيشينه نگاشته‌ها حاكي از اهميـت بيمـه و نقـش آن در توسـعه اقتصـادي بخـش كشاورزي است (به جدول ۱ مراجعه شود). ايجاد تحول و انتقال از بخش كشاورزي سنتي به كشاورزي پيشرفته، در گرو ارائه اعتبـارات كامـل حمـايتي بـه بخـش كشـاورزي اسـت. بـراي رشـد كشـاورزي ضروري‌ترين ابزار اختصاص اعتبارات كافي به بخش كشـاورزي اسـت و بيمـه در ايـن بـين اهميتـي انكارناپذير دارد.

---

۱ . Low, ۱۹۸۴

جدول ۱. نقش بيمه محصولات كشاورزي در توسعه اقتصادي بخش كشاورزي (مروري بر پيشينه نگاشته‌ها)

رديف	نقش بيمه محصولات كشاورزي
۱	توان بخشي و افزايش ثبات مالي، كاهش تشويش و نگراني توليدكنندگان كشاورزي (رهايي از عدم اطمينان)، بالا بردن توان ريسك‌پذيري[۱]
۲	تشكيل و تحرك پس‌اندازهاي روستايي (تحرك سرمايه در بخش كشاورزي)[۲]
۳	افزايش كارآيي مديريت ريسك در بخش كشاورزي[۳]
۴	تشويق كشاورزان به كاهش خسارت، تقويت روحيه پيشگيري و افزايش ضريب ايمني در توليد كشاورزي[٤]
۵	تخصيص بهينه، مطلوب و كارآتر سرمايه در بخش كشاورزي (تزريق مطمئن‌تر سرمايه)[۵]
۶	فرصتي براي مشاركت كشاورزان و تشريك مساعي در جهت بالا بردن ضريب امنيت توليد در كشاورزي[٦]
۷	تقويت برنامه‌هاي تأمين حاكميت‌هاي سياسي، تسهيل فعاليت‌هاي بازرگاني، تجاري در بخش كشاورزي[۷]

سنخ‌شناسي بيمه محصولات كشاورزي به لحاظ شيوه اجرايي

برپايه گزارش كارشناسي فائو كه در اواسط دهه هشتاد از بخش كشاورزي كشورهاي در حال توسعه تهيه شده بود، تنها ۵ درصد از كشاورزان قاره آفريقا و ۱۵ تا ۲۰ درصد از كشاورزان آسيا و آمريكاي لاتين، از اعتبارات كشاورزي بهره‌مند هستند. اعتبارات مناطق روستايي در اغلب كشورهاي مورد مطالعه از طريق مؤسسه‌هاي اعتباري خصوصي با درصد بهره بسيار بالا تأمين مي‌شود. نياز به اعتبارات با شرايط سهل و بهره پايين براي رشد بخش كشاورزي بسيار واضح و روشن است و نياز به توجه

۱ . Walker Vonpischke Raviva
۲ . Gardner. Kramer. Zaharia. Tsujii
۳ . Nelson Loehman Kim. Togawa Low
۴ . Torkamani. Norton. Ramaswami. Maurice
۵ . Ray, Roa, Robets. Dandekar, Gada, Cartas, Basocco, Low
۶ . Roberts, Shigeni, Abada
۷ . Pomareda, Hazell, Roberts

ندارد. بيمه اعتبارات كشاورزي براي كشاورزان كليد حل اين مشكل است. بيمه مرهونات بانكي، بيمه متداولي است كه اگر راهن نتواند در سر رسيد معين اقساط وام خود را تأديه نمايد، يا خريدار نتواند به موقع بهاي كالاي خريداري شده را براي فروشنده حواله كند، در آن صورت اين شركت بيمه است كه بايد تعهدات بيمه‌گذار خود را انجام دهد. در بخش كشاورزي نيز همين روش مي‌تواند اجرا شود. هر گاه كشاورز به دليل تحقق خطرهاي بيمه شده نتواند محصول كافي از فعاليت‌هاي خود به دست آورد، در آن صورت شركت بيمه بايد خسارت كشاورز را پرداخت كند. از اين طريق است كه مؤسسه‌هاي اعتباري تضمين كافي براي وصول مطالبات خود در اختيار داشته و مي‌توانند با خاطري آسوده، تسهيلات اعتباري خود را به بخش كشاورزي گسترش دهند[1]. اين امر در واقع به نظام اجرايي بيمه به لحاظ اجباري، اختياري بودن يا تلفيقي از هر دو نظام اجرايي برمي‌گردد. در حقيقت بيمه محصولات كشاورزي را از نظر شيوه اجرا مي‌توان به سه نوع تقسيم كرد:

۱. بيمه محصولات كشاورزي اجباري؛

۲. بيمه محصولات كشاورزي اختياري؛

۳. بيمه محصولات كشاورزي اجباري- اختياري يا تلفيقي.

همان گونه كه در جدول ۲ آمده است، در بيمه اختياري، كشاورز بنا به ميل و اراده خويش، با آزادي عمل براساس يكي از معيارهاي خاص به ويژه احتمال خطر، اقدام به بيمه محصول خويش مي‌نمايد. اما در بيمه اجباري، كشاورز با ميل اراده خود اقدام به اين عمل نمي‌كند بلكه در اين نوع بيمه، دولت نقش اصلي را به عهده دارد و كشاورزان بايد مجري دستورالعمل‌هاي دولت باشند. به عبارتي، اين بيمه حالت تجويزي دارد. مانند بيمه اجباري برنج در كشور سريلانكا و بيمه اجباري موز در كشور جامائيكا كه تحت نظارت مستقيم وزارت كشاورزي صورت مي‌گيرد. جدول ۲ نقاط قوت و ضعف هر يك از اين دو روش را به طور خلاصه ارائه مي‌نمايد.

---

۱ . NENARACA, ۱۹۹۱

جدول ۲. مؤلفه‌هاي بيمه اجباري و اختياري محصولات كشاورزي

بيمه اجباري محصولات كشاورزي	۱. كشاورزان مجبورند كه در امر بيمه مشاركت نمايند (مشاركت اجباري)
	۲. هزينه‌هاي اداري و مديريت معمولاً پايين است.
	۳. با انتخاب نامناسب و زيان‌آور كمتري همراه است.
	۴. كليه كشاورزان از حمايت بيمه برخوردار خواهند شد حتي اگر به مزاياي بيمه واقف نباشند.
	۵. متكي به وابسته نمودن بيمه به سازوكار اعتباررساني روستايي (وام) است.
	۶. معمولاً كشاورزاني كه كمتر در معرض خطرند ناراضي هستند.
	۷. از تعرفه‌هاي نسبتاً بالاتري در مقايسه با بيمه اختياري برخوردار است.
	۸. برخي از كشاورزان آن را نوعي "ماليات اضافي" مي‌نامند.
بيمه اختياري محصولات كشاورزي	۱. نيازمند آشنايي كشاورزان با فرهنگ بيمه و شناخت نسبت به مزاياي آن است.
	۲. با مشاركت داوطلبانه كشاورزان در بيمه همراه است.
	۳. بيمه‌گران مجبور نيستند تا كشاورزان با مديريت ضعيف و كارآيي پايين‌تر از ميانگين منطقه را بيمه نمايند.
	۴. كشاورزان داوطلب بيمه معمولاً از مناطقي‌اند كه بيشتر در معرض خطر قرار دارند.
	۵. تعادل مالي سازمان بيمه به طور مداوم درگير تحول است. زيرا تخصيص منابع به دست آمده از مناطق كم خطر، براي پرداخت غرامت به مناطق پرخطر روستايي كه هدف بيمه است ممكن نخواهد بود.

مأخذ: (Ray, ۱۹۶۷, Rao, ۱۹۸۶, Lloyd and Lindstrom, ۱۹۸۵).

بيمه اجباري محصولات كشاورزي در كشورهاي قبرس، سوئد، روسيه، مغولستان، اوروگوئه، ونزوئلا و جامائيكا اعمال مي‌شود. بيمه اختياري محصولات كشاورزي در كشورهاي شيلي، اسپانيا، آلمان، پرتقال، سوئيس، فرانسه، فنلاند، يونان، مجارستان، نيوزلند، تونس، زامبيا، مالاوي، كانادا، پاناما، برزيل، مكزيك، ايالات متحده امريكا، كلمبيا، اكوادور در جريان است. همچنين بيمه محصولات كشاورزي (اجباري- اختياري) يا تلفيقي در كشورهاي لهستان، نيوزلند، ژاپن، نيجريه و سريلانكا، نظام حاكم بر بيمه محصولات كشاورزي اين كشورها را تشكيل مي‌دهد.

به طور كلي، به رغم بهره بالاي اعتباري كشاورزي، همچنين وجود موانع و مشكلات، ارائه اعتبارات به بخش كشاورزي با سرعتي قابل قبول در حال گسترش است كه بايد حمايت شود. درباره توسعه بخش كشاورزي و استفاده از فناوري پيشرفته، اهميت بيمه محصولات كشاورزي با اهميت تلقي مي‌شود. استفاده از فناوري، به خودي خود با خطرهاي بالقوه همراه است و ريسك‌ها را افزايش مي‌دهد و از سوي ديگر، نيازمند سرمايه‌گذاري‌هاي جديد با استفاده از اعتبارات است. با ارائه تأمين بيمه‌اي، كشاورز قادر خواهد بود كه از توانايي‌هاي فناورانه در حرفه خود بهره‌مند شود و با خيال آسوده توليدات خود را افزايش دهد. در جهت همين سياست‌هاي حمايتي است كه كشورهاي مختلف برنامه‌هاي خاصي را در مقابل خطرهاي فاجعه‌آميز براي حمايت كشاورزان تهيه مي‌كنند. به همين منظور، قوانين لازم در برخي از كشورها به تصويب رسيده و در برخي ديگر مقررات ويژه‌اي براساس اصل حمايت از كشاورزان تنظيم شده است. براي حل مشكلات بي‌شمار كشاورزان، بيمه بهترين سازوكار است. بيمه مي‌تواند از طريق كانال‌هاي سازماني، خدمات خود را ارائه كند و كمك مؤثري در رشد بخش كشاورزي و توسعه اقتصادي روستايي باشد[۱]. در برخي از كشورها فعاليت بيمه كشاورزي، بيشتر بر بيمه محصولات اساسي كشاورزي متمركز است كه در درجه نخست اهميت قرار دارند. مثل محصول برنج كه بيشتر به حوزه بيمه‌هاي ويژه تعلق دارند (به جدول ۳ رجوع شود). اين نوع از بيمه‌ها بيشتر حالت اجباري دارند.

جدول ۳. پوشش بيمه‌اي محصولات استراتژيك در برنامه بيمه محصولات كشاورزي تعدادي از كشورها

نام كشور	نام محصول	ملاحظات
بنگلادش	برنج	در سطح محدود- آزمايشي در حال اجراست (اجباري)
هندوستان	برنج	در سطح ملي در حال اجراست (اجباري)
ژاپن	برنج	در سطح ملي در حال اجراست (اجباري)
فيليپين	برنج	در سطح ملي (اجباري)
سريلانكا	برنج	در سطح ملي (اجباري)
تايلند	برنج	در سطح محدود- آزمايشي (اجباري)
جامائيكا	موز-نارگيل	در سطح ملي حالت كاملاً اجباري دارد
استراليا	موز-سيب	در سطح منطقه غرب استراليا ضمانت اجرايي دارد (اجباري)
زلاندنو	كيوي	در سطح ملي در حال اجرا و اجباري است

۱. Low, ۱۹۸۴

انواع ديگر بيمه‌هاي كشاورزي مانند بيمه ماشين‌آلات كشاورزي، بيمه دام، جنگل و مراتع، باغباني، صيفي‌جات، فضاي سبز، مزارع، تاكستان‌ها، زنبور عسل، پرورش نهال و غيره در درجه بعدي اهميت قرار دارند. پوشش بيمه در اين بخش شامل كاشت، داشت، برداشت، انباشت و حمل به بازار براي فروش است. در بخش دارايي‌ها و سرمايه‌گذاري‌ها تأمين بيمه ماشين‌آلات كشاورزي، ابزار و تجهيزات و كارخانجات تبديلي محصولات كشاورزي را نيز دربر مي‌گيرد. از آن جا كه بخش كشاورزي پيشرفته در كشورهاي در حال توسعه نيازمند سرمايه‌گذاري است و اين امر هم اكنون با سرعت در حال گسترش است بيمه نقش اساسي در توسعه اين تحولات داشته و نخواهد داشت.

پژوهش‌هاي بسزايي براي اصلاح بذر و دانه‌هاي گياهي به منظور افزايش محصولات و بهبود كيفيت آنها انجام گرفته است. بيمه براي تضمين و تأمين اين نوع اصلاحات، كمك مؤثري است. اين پژوهش به پوشش بيمه اختياري جديدي در اين رشته اشاره دارد كه در كشورهاي مختلف در حال بحث و بررسي است و در آينده نزديك به بازار ارائه خواهد شد و آن بيمه خطر ناشي از مسئوليت حرفه‌اي توليدكنندگان و فروشندگان، با عنوان بيمه مسئوليت حرفه‌اي تجارت بذر و دانه است كه در آن بيمه‌گر، بيمه‌گذاران خود را در مقابل زيان مالي ناشي از كاهش محصول، خطا و اشتباه توليدكننده و فروشنده تحت حمايت قرار مي‌دهد.

همچنين اخيراً بازار هندوستان، پوشش بيمه اختياري جديدي را پيشنهاد كرده و آن بيمه جبران هزينه و زيان ناشي از حفر چاه آب در مناطق روستايي در صورت دسترسي نداشتن به آب است. رشد بيمه چه اختياري و چه اجباري در گرو رشد صنعت است و در اغلب كشورهاي در حال توسعه، فعاليت مؤسسه‌هاي بيمه در مناطق شهري و قطب‌هاي اقتصادي متمركز شده و تنها با پيشرفت و رشد صنعت و بنگاه‌هاي اقتصادي شهري صنعت بيمه هم رشد مي‌كند.[۱]

در حالي كه در برخي از كشورهاي در حال توسعه، به ويژه در قاره افريقا، رشد بخش اقتصادي بسيار كند يا متوقف است و حتي در برخي از كشورهاي در حال توسعه كاهش ظرفيت رشد اقتصاد روستايي بسيار بالاست، دليل آن از يك سو محدوديت و سطح پايين ارائه خدمات بيمه‌اي در بخش كشاورزي و از سوي ديگر ظرفيت بالقوه بالاي رشد بخش كشاورزي است كه اگر با برنامه‌ريزي زيربنايي و حمايتي همراه باشد، فرصت‌هاي خوبي براي افزايش محصول كشاورزي است و رشد

۱ . NENARACA, ۱۹۹۱

صنعت بيمه را نيز به دنبال خواهد داشت. پيش‌بيني‌ها حكايت از آن دارد كه در دهه‌هاي آينده با آزادسازي اقتصاد كشورها، صنعت بيمه در بازارهاي مناطق شهري با ترافيك و رقابت شديدي رو به رو شود، در آن صورت مؤسسه‌هاي بيمه تمايل پيدا مي‌كنند كه به بازار بكر و رو به رشد اقتصاد روستايي كه با آن آشنا هستند رو آورند كه امتيازها و چشم‌انداز خوبي را هم اكنون از خود نشان مي‌دهد. براي آن دسته از مؤسسه‌هاي بيمه كه با فعاليت كشاورزي روستايي آشنايي ندارند ولي علاقه‌مند به فعاليت در اين رشته هستند، گسترش توليدات فعلي آنها به مناطق روستايي پيشنهاد مي‌شود.

سنخ‌شناسي بيمه محصولات كشاورزي به لحاظ تشكيلاتي

بيمه محصولات كشاورزي را از نظر تشكيلاتي مي‌توان به دو بخش "بيمه دولتي" و "بيمه خصوصي" تقسيم نمود. كشورهايي مانند: قبرس، فيليپين، ونزوئلا، هند، جمهوري دومينيكن داراي سيستم بيمه دولتي هستند و در بخش خصوصي مي‌توان از كشورهاي شيلي، پاكستان و جزاير ويندوارد نام برد. بيشتر بيمه‌گران دولتي كشاورزي با بيمه محصولات زراعي سروكار دارند. جز برخي استثناها، اين بيمه عملاً بيمه چند خطر مبتني بر بازده محصول است كه براي كاهش جدي بازده (عملكرد) ناشي از حجم وسيعي از خطرات به كشاورز غرامت مي‌پردازد. در قرارداد بيمه، نوعاً بازده نرمال و قيمت خسارت همراه قاعده‌اي براي تعيين شرايط پرداخت غرامت (براي مثال، اگر به علت وقوع خطري بيمه شده، بازده واقعي از ۸۰ درصد بازده نرمال كمتر شود) تعريف مي‌شود. بنابراين، مبلغ خسارت عبارت است از تفاوت بين بازده واقعي و نرمال به نرخ قيمت خسارت. اگر چه علل بيمه شده كاهش بازده نوعاً تعيين مي‌شوند، آنها چنان فراگيرند كه در عمل و هنگام برآورد زيان، حذف خسارت ناشي از خطرات بيمه‌نشده تقريباً غيرممكن است.

بيمه دولتي محصولات زراعي اغلب به وام بانك‌هاي توسعه كشاورزي (ADBs) وابسته است. وام‌گيرنده براي گرفتن وام ملزم است محصولات خود را بيمه كند. به علاوه، بانك معمولاً به منزلة واسطه عمل مي‌كند، يعني حق بيمه را از كشاورز مي‌گيرد و غرامت را به حساب او دريافت مي‌كند. كشاورز تنها در شرايط نامحتملي كه غرامت از وام بانكي او بيشتر باشد، پولي دريافت مي‌كند.[۱]

---

۱ . Low, ۱۹۸۴

چون بسياري از خطرات بيمه شده در نظام بيمه دولتي به طور كلي بيمه ناپذيرند يا از آن جا كه وقوع آنها چنان رايج است كه بيمه، گران تمام مي‌شود، براي نمونه، بيمه چند خطر محصولات كشاورزي گران است و بايد سوبسيد زيادي براي آن پرداخت كرد. همچنين نياز به سوبسيد به دليل هزينه‌هاي اجرايي زياد بيمه مزارع كوچك و متوسط، آشكارتر مي‌شود. دولت‌ها براي بخشي از هزينه‌هاي اجرايي سوبسيد مي‌دهند و علاوه بر آن، با تدارك و انتقال وجوه مستقيم، سازمان بيمه‌گر را در سال‌هاي زيان زياد بيمه اتكايي مي‌كنند. با اين همه، برخلاف بيمه اتكايي خصوصي، دولت‌ها بندرت بيمه‌گر را ملزم به بازپرداخت اين وجه مي‌كنند. (براي آشنايي با ويژگي‌هاي بيمه محصولات كشاورزي با ساختار دولتي به جدول ۴ رجوع شود).

جدول ۴. ويژگي‌هاي بيمه محصولات كشاورزي با ساختار دولتي

رديف	ويژگي‌هاي بيمه محصولات كشاورزي با ساختار دولتي
۱	بيمه كشاورزي دولتي معمولاً از نوع بيمه چند خطر مبتني بر بازده محصول است.
۲	بيشتر بيمه‌گران دولتي محصولات كشاورزي با بيمه محصولات زراعي سرو كار دارند.
۳	بيمه دولتي محصولات زراعي اغلب به بانك‌هاي توسعه كشاورزي وابسته است.
۴	در سيستم بيمه‌دولتي‌محصولات زراعي،بانك‌ها اغلب به‌منزلةواسطه يا كارگزار حضور دارند.
۵	بيمه كشاورزي دولتي به دليل چند خطر بودن معمولاً گران است و دولت بايد يارانه زيادي بابت آن پرداخت كند.
۶	در بيمه كشاورزي دولتي، دولت‌ها براي بخشي از هزينه اجرايي نيز يارانه مي‌دهند.
۷	در بيمه دولتي، دولت‌ها با تدارك و انتقال وجوه مستقيم، سازمان بيمه‌گر را در سال‌هاي بحراني بيمه اتكايي مي‌كنند.
۸	در قراردادهاي بيمه دولتي زراعي، معمولاً بازده نرمال و قيمت خسارت به همراه اصولي براي تعيين شرايط پرداخت غرامت تعريف مي‌شود.
۹	پارامترهاي رايج بيمه‌هاي زراعي دولتي عبارتند از: بازده واقعي- بازده نرمال- نرخ قيمت خسارت - كاهش بازده.
۱۰	تحليل هزينه فايده اجتماعي بيمه محصولات كشاورزي به شكل دولتي، بازده اجتماعي ناچيزي را در قياس با هزينه‌هاي بالاي آنها نشان مي‌دهد.

به استثناي مواردي چند، (مانند ايالات متحده، كانادا) كاركرد مالي بيمه‌گران دولتي محصولات زراعي، چه در كشورهاي توسعه يافته و چه در كشورهاي در حال توسعه، تأسف بار بوده است.

براي آن كه بيمه‌گر بتواند بدون حمايت دولت از نظر مالي روي پاي خود بايستد، بايد ميزان متوسط مخارج سالانه خود، يعني غرامت‌ها به اضافه هزينه‌هاي اجرايي را پايين‌تر از ارزش متوسط حق بيمه‌هايي‌نگاه‌داردكه‌ازكشاورزان مي‌گيرد. در صورتي كه متوسط هزينه‌هاي اجرايي را با (A) ، متوسط غرامت‌ها را با (I) و متوسط مبلغ حق بيمه‌هاي گرفته شده از كشاورزان را با (P) نشان دهيم، نسبت (A+۱) به (P)، كه آن را با (Z) نشان مي‌دهيم، بايد كوچك‌تر از يك باشد تا بيمه‌گر از نظر مالي قادر به ادامه كار باشد.

$$Z = \frac{A+۱}{P} < ۱$$

بيمه دولتي محصولات زراعي و دامي همواره در برآوردن اين شرايط ناكام مي‌ماند و همان‌گونه كه هفت برنامه شاخص بيمه محصولات در صفحات بعدي نشان مي‌دهند، نسبت (Z) به نوعي بزرگ‌تر از ۱ است. پيداست كه بدون انتقال وجوه هنگفت دولت، بسياري از بيمه‌گران دولتي نمي‌توانند به بقاي خود ادامه دهند. براي مثال، در سال‌هاي (۱۹۷۵-۱۹۸۰)، برنامه (PROAGRO) برزيل براي هر دلار حق بيمه گرفته شده از كشاورزان، ۳/۸۵ دلار پرداخت كرد. تجربه كاستاريكا (۱۹۷۲-۱۹۸۲)، مكزيك (۱۹۸۵-۱۹۸۸) و فيليپين (۱۹۸۱-۱۹۸۹) نيز به همين اندازه ناگوار، و بهترين پرداخت چيزي بين ۱/۵ تا ۲/۵ دلار در ازاي هر دلار حق بيمه گرفته شده از كشاورزان بوده است[۱]. در برنامه‌هاي مالي بيمه محصولات، نسبت (Z) به دو جزء تشكيل دهنده خود تقسيم شده است، كه گاه خسارت ديده ناميده مي‌شود. غرامت‌ها را به عنوان نسبتي از كل حق بيمه گرفته شده از كشاورزان نشان مي‌دهد و نسبتي كه هزينه‌هاي اجرايي را به عنوان نسبتي از كل حق بيمه گرفته شده از كشاورزان بيان مي‌كند. نسبت‌هاي خسارت بالا نشان مي‌دهند كه بيشتر زيان‌هاي بيمه‌گران به علت آن است كه حق بيمه‌هايي كه مي‌گيرند بسيار كمتر از متوسط غرامت‌هاي پرداخت شده است و براي مثال، در ايالات متحده امريكا كشاورزان به طور متوسط در مقابل هر يك دلار حق بيمه‌اي كه مي‌پردازند دو دلار دريافت مي‌كنند، وضع كشاورزان برزيل، كاستاريكا، مكزيك و فيليپين حتي از اين بهتر است و براي هر يك دلار غرامتي كه مي‌گيرند حدود ۲۵ تا ۳۰ "سنت" پرداخت مي‌كنند (به جدول ۵ رجوع شود).

۱ . Dandekar, ۱۹۸۹

جدول ۵. كاركردهاي مالي هفت برنامه بيمه محصولات كشاورزي در هفت كشور جهان

نام كشور	نام سازمان بيمه‌گر	دوره بيمه‌اي	I/P	A/P	A+I/P
برزيل	PROAGRO	۱۹۸۰-۱۹۷۵	۳/۶۲	۰/۲۳	۳/۵۸
كاستاريكا	INS	۱۹۸۲-۱۹۷۰	۴/۰۷	۰/۲۸	۴/۳۵
اسرائيل	INFRA	۱۹۷۶-۱۹۶۷	۱/۴۴	۰/۰۹	۱/۵۳
ژاپن	وزارت كشاورزي	۱۹۷۷-۱۹۴۷	۱/۴۸	۱/۱۷	۲/۶۰
مكزيك	ANAGSA	۱۹۸۳-۱۹۶۳ ۱۹۸۸-۱۹۸۰	۱/۹۶ ۳/۲۳	۰/۲۷ ۰/۴۵	۲/۲۳ ۳/۶۸
فيليپين	PCIC	۱۹۸۹-۱۹۸۱	۳/۵۵	۱/۷۸	۵/۳۲
ايالات متحده	FCIC	۱۹۸۸-۱۹۸۰	۲/۰۳	۰/۵۱	۲/۵۴

راهنماي جدول: ميانگين حق بيمه گرفته شده از كشاورزان =P .
ميانگين هزينه‌هاي اجرايي =A .
ميانگين غرامت‌ها = I
منبع: Pomareda, ۱۹۸۶; Ray, ۱۹۸۹; Walker, ۱۹۸۹.

صرف‌نظر از برنامه بيمه محصولات زراعي- دامي (INFRA) اسرائيل، هزينه‌هاي اجرايي بيمه محصولات نيز بار سنگيني بر دوش بيمه‌گران است و براي هر دلار حق بيمه گرفته شده از كشاورزان ۰/۲۳ دلار (برزيل) تا ۱/۷۸ دلار (فيليپين) هزينه مي‌شود، هزينه‌هاي اجرايي به ويژه در ژاپن بالاست (۱/۱۷ دلار براي هر يك دلار حق بيمه كشاورزان)، جايي كه اثر آنها نسبت خسارت را تا حدودي پايين (۱/۴۴) خنثي مي‌كند و نسبت Z ۲/۶ را پديد مي‌آورد. معيار ديگر محاسبه هزينه دولتي بيمه محصولات زراعي، كل هزينه دولتي براي هر هكتار محصول بيمه شده است. در دهه ۱۹۸۰، طرح بيمه محصولات ايالات متحده امريكا (FCIC) براي دولت فدرال در حدود ۲۵ دلار امريكا براي هر هكتار و طرح (PCIC) فيليپين براي دولت ۲۰ دلار امريكا براي هر هكتار هزينه در برداشت. اين

هزينه‌ها در مقايسه با ۷۰ دلار امريكا براي هر هكتار، نظام بيمه كاستاريكا در سال‌هاي (۱۹۷۰-۱۹۷۹)، ۸۵ دلار امريكا براي هر هكتار، در مكزيك در سال‌هاي (۱۹۷۰-۱۹۸۹) ۵۵۰ دلار براي هر هكتار در ژاپن (تنها برنج) در ۱۹۸۹، با توجه به استفاده‌هايي كه از اين مبالغ مي‌شد، نسبتاً پايين بوده است. منطقي بودن بيمه محصولات زراعي هم براي افزايش بهره‌وري كشاورزي و هم براي كاهش خطر (براي مثال، آبياري مي‌تواند به هر دو اين هدف‌ها دست يابد) كمرنگ مي‌شود، در واقع، تحليل هزينه- فايده اقتصادي طرح‌هاي مكزيك و ژاپن بازده ناچيزي را در قياس با هزينه‌هاي بالاي آنها نشان مي‌دهد (بساكو، كارتاس و نورتون، ۱۹۸۶، سوجي، ۱۹۸۶). در سال ۱۹۹۲ در ايالات متحده دولت به ازاي هر يك دلار دريافتي حق بيمه، يك يا دو دلار غرامت پرداخت كرده، در مكزيك هم هزينه‌هاي اجرايي بالاي ۲۵ درصد را با پورتفوي ۵۰۰ ميليون دلاري به توقف كشاند[۱]. با توجه به اين ارقام معمولاً دلايل هزينه زياد طرح‌هاي بيمه دولتي محصولات زراعي به قرار زير است:

الف) اين طرح‌ها همواره مي‌كوشند خطرات بيمه‌ناپذير يا خطرات رايجي را بيمه كند كه حق بيمه آنها براي بيشتر كشاورزان بسيار بالاست.

ب) آنها مزارع كوچك بسياري را بيمه مي‌كنند و بدين سان متحمل هزينه‌هاي اجرايي بالا مي‌شوند.[۲]

در كشور زامبيا، بانك‌ها و مؤسسه‌هاي تعاوني، فروشندگان بيمه هستند و بخش اعظم خدمات بيمه‌اي گروهي را براي شركت‌هاي بيمه انجام مي‌دهند. از ديدگاه كنترل هزينه‌ها مي‌توان در مناطق مختلف از راهبردهاي مختلفي استفاده كرد. از آن جا كه ارتباط ويژه‌اي بين بانك‌ها و شركت‌هاي بيمه، بخصوص بانك كشاورزي و بانك اعتبارات كشاورزي وجود دارد، مي‌توان موافقت‌نامه‌اي با بانك‌ها تنظيم كرد كه كليه اعتبارات كشاورزي تحت پوشش بيمه باشد و حتي بخش عمده‌اي از عمليات اداري شركت بيمه مي‌تواند از طريق بانك انجام شود. براي مثال، از پاكستان و زامبيا مي‌توان نام برد كه كارشناسان اعتبارات مؤسسه‌هاي بانكي، خطرات كشاورزي را ارزيابي و كارشناسي مي‌كنند.[۳]

سازمان آنكتاد در پژوهشي، پرسشنامه‌اي براي كشورهاي در حال توسعه ارسال كرد، ۴۴ كشور آن را تكميل و ارسال كردند كه از اين تعداد ۲۳ كشور گزارش داده‌اند كه داراي نوعي پوشش براي بيمه محصولات كشاورزي هستند. ۱۹ كشور پاسخ داده‌اند كه بيمه محصولات كشاورزي معمولاً به

۱ . Furtan, ۱۹۹۲
۲ . A.P.O. ۱۹۹۰
۳ . UNCTAD, ۱۹۹۳

متقاضيان فروخته مي‌شود. بيمه محصولات كشاورزي از نظر انواع پوشش، حدود پوشش‌ها، نوع بيمه، محصولات تحت پوشش بيمه نحوه ارزيابي و پرداخت خسارت‌ها تنوع زيادي دارد. در اين بين مثال‌هايي هم از كشورهاي مختلف براي نمونه ذكر شده و سعي شده تا طبقه‌بندي ۸ گانه (F.A.O) درباره كشورهايي كه داراي نظام بيمه محصولات كشاورزي مطرحي در قاره آسيا، اروپاي (شرقي-غربي)، آفريقا، اقيانوسيه، امريكاي (شمالي-لاتين) و كشورهاي حوزه درياي كارائيب، هستند، به صورت جدول‌هاي تطبيقي مقايسه شوند (به جدول‌هاي ۴ تا ۱۴ رجوع شود).

جدول ۶. وضعيت كلي بيمه محصولات كشاورزي در كشورهاي اروپاي غربي

كشور	محصولات تحت پوشش	عوامل خطر	پوشش بيمه‌اي	نوع بيمه
اسپانيا	۴۳ محصول كه براي نمونه مي‌توان به غلات اشاره كرد.	تگرگ، آتش سوزي يخبندان، گرما، خشكسالي	خطرات مشخص	اختياري
آلمان	انگور	يخبندان	تك خطر	اختياري
پرتقال	كليه محصولات كشاورزي (متجاوز از ۶۰ محصول) مشتمل بر: غلات، دانه‌هاي روغني، حبوبات، انگور، زيتون، ميوه‌جات و سبزيجات	آتش سوزي، تگرگ، تورنادو (توفان و يخبندان) باران سيل آسا، يخبندان و ريزش برف	چند خطر	اختياري
سوئيس	كليه محصولات كشاورزي: غلات، انگور، درختان ميوه، سبزيجات، خزانه كاري (قلمستان)	تگرگ، توفان، آتش‌سوزي، سيلاب، زلزله، رانش زمين، سقوط بهمن	چند خطر	اختياري
سوئد	غلات، دانه‌هاي روغني، سيب‌زميني، چغندرقند، نخود، بافلا	بيشتر خسارات با باران سيل‌آسا و يا كم آبي مرتبط هستند	چند خطر	اجباري
فرانسه	ذرت، دانه‌هاي روغني، آفتابگردان، انگور	تگرگ، توفان	خطرات مشخص	اختياري
فنلاند	جنگل‌كاري	آتش‌سوزي، انفجار، سرقت، صدمات مكانيكي	خطرات مشخص	اختياري
قبرس	درختان خزان‌كننده، انگور، غلات، سيب زميني، مركبات، نباتات علوفه‌اي*	تگرگ، خشكسالي، يخبندان	چند خطر	اجباري
يونان	كليه محصولات كشاورزي	تگرگ، يخبندان، سرماي شديد، توفان، سيل، گرماي زياد، باران سيل آسا و غيرفصلي	خطرات مشخص	اختياري

* براي نباتات علوفه‌اي فقط عامل خشكسالي تحت پوشش بيمه است.

جدول ۷. وضعيت كلي بيمه محصولات كشاورزي در كشورهاي فاره افيانوسيه

كشور	محصولات تحت پوشش	عوامل خطر	پوشش بيمه‌اي	نوع بيمه
استراليا	۱. محصولات كشاورزي زمستانه (پس از برداشت تا حمل به سيلو تحت پوشش بيمه است)	آتش سوزي – تگرگ	خطرات مشخص	اختياري
	۲. سيب، گلابي	يخبندان، آتش‌سوزي، تگرگ، وزش باد، توفان، خشكسالي، آفتاب سوختگي	چند خطر	اجباري
	۳. درختان ميوه هسته‌دار شامل: (زردآلو، هلو، آلو، شليل) بادام، انگور (روميزي، تخميري)	تگرگ	تك خطر	اختياري
	۴. موز	سيكلون، سيلاب، آفات و بيماري‌هاي گياهي ساير حوادث قهري طبيعي	چند خطر	به طور خودكار (اجباري)
نيوزلند	۱. كيوي فروت	يخبندان-تگرگ	خطرات مشخص	اختياري
	۲. سيب و درختان ميوه تابستانه	خطرات مشخص	خطرات مشخص	خطرات مشخص
	۳. گوجه فرنگي، كدو	يخبندان، تگرگ، سيل، باران‌هاي سيل‌آسا كه باعث ممانعت از برداشت محصول مي‌گردد	خطرات مشخص	خطرات مشخص
	۴. گندم	آتش‌سوزي، يخبندان، تگرگ، وزش باد، ريزش برف، زمين لرزه	چند خطر	اجباري

جدول ۸. وضعيت كلي بيمه محصولات كشاورزي در كشورهاي اروپاي شرقي

كشور	محصولات تحت پوشش	عوامل خطر	پوشش بيمه‌اي	نوع بيمه
آلباني	گندم، برنج، ذرت	تگرگ، توفان، تندباد، سيلاب، سيكلون (توفان موسمي)، ريزش برف يخبندان	چند خطر	اختياري
چكسلواكي	غلات، بقولات، گياهان روغني، گياهان براي مصارف نساجي، انواع ادويه جات، تمامي گياهان علوفه‌اي ميوه‌جات، سبزيجات، انگور، تنباكو، رازك	آتش سوزي، صاعقه، تندباد، سيلاب، تگرگ، سقوط بهمن، زمين لغزه، زلزله، سرماي بهاره، يخبندان زمستانه	چند خطر	اختياري
شوروي (سابق)	كليه محصولات كشاورزي	-	تمام خطر	اجباري
لهستان	۱. محصولات كشاورزي مشتمل بر: گندم، جو، چاودار، تريتكل، يولاف، ارزن، گندم سياه، ذرت ۲. محصولاتي كه طرح بيمه اجباري گنجانده نشده‌اند شامل: تنباكو، كتان، كلزا، كنف، رازك، گل و گياهان زينتي، ميوه‌جات و سبزيجات	۱.تگرگ، سيل، باران‌هاي سيل‌آسا، آتش‌سوزي ۲.باد، سيل، يخبندان، هوريكان	خطرات مشخص	اجباري اختياري
مجارستان	كليه محصولات كشاورزي و باغات ميوه	آتش‌سوزي، تگرگ، سيل، خسارات ناشي از يخبندان	چند خطر	اختياري

جدول ۹. وضعيت كلي بيمه محصولات كشاورزي در قاره آفريقا

كشور	محصولات تحت پوشش بيمه	عوامل خطر	پوشش بيمه‌اي	نوع بيمه
تونس	كليه محصولات كشاورزي	تگرگ، آتش سوزي	خطرات مشخص	اختياري
زامبيا	ذرت، پنبه، آفتابگردان، سويا، بادام زميني	توفان، سيلاب، خشكسالي	چند خطر	اختياري
زيمباوه	۱. تنباكو ۲. گندم و جو (غلات دانه ريز)	تگرگ، باد تگرگ، آتش‌سوزي	خطرات مشخص	اختياري
مالاوي	تنباكو	تگرگ، آتش سوزي	خطرات مشخص	اجباري
موريس	چغندرقند	خشكسالي، آتش سوزي، باران سيل آسا، سيكلون (توفان موسمي)	خطرات مشخص	اجباري
نيجريه	۱. برنج، ذرت، كاساوا، سيب زميني شيرين، گندم، سورگوم، ارزن، بادام زميني، (به محصولات يادشده مبلغ ۵۰ درصد سوبسيد به حق بيمه پرداخت مي‌گردد). ۲. پنبه، كائوچو، نخيلات، بادام كوهي،نارگيل، چاي، نيشكر (به اين محصولات يارانه تعلق نمي‌گيرد).	آتش سوزي، خشكسالي، سيلاب، آفات، تندباد، صاعقه	چند خطر	اختياري اجباري*

* براي آن دسته از بيمه گذاران كه از تسهيلات اعتباري استفاده مي‌كنند اجباري است.

منبع: Compendium. G.I.F.A.O, ۱۹۹۶.

جدول ۱۰. وضعيت كلي بيمه محصولات كشاورزي در كشورهاي امريكاي شمالي و كانادا

كشور	محصولات تحت پوشش بيمه	عوامل خطر	پوشش بيمه اي	نوع بيمه
امريكا	گلرنگ، ذرت، سيب زميني، پياز، نيشكر، گوجه، بيش از ۵۰ محصول زراعي‌وباغي‌ازجمله:۱.محصولات كشاورزي‌گندم، جو، چغندرقند، پنبه، برنج، سويا، آفتابگردان، كتاب يولاف، چاودار، سوروگوم، تنباكو، حبوبات، نباتات علوفه‌اي ۲. محصولات باغي سيب، انگور، مركبات، بادام، گردو، آلو، انجير، هلو، گلابي، بادام زميني، هسته دارها، قلمستان (خزانه كاري)	اكثر خطرات قهري – طبيعي خارج از كنترل بشر تحت پوشش بيمه است كه تعدادي از آنها عبارتند از: خشكسالي، سيل، باران‌هاي سيل‌آسا، تگرگ، توفان، آتش‌سوزي، صاعقه، خساراتي كه در اثر سوءنيت از شخص ديگري صورت گرفته باشد.	چند خطر	اختياري
كانادا	۱. ۳۸ محصول كشاورزي مشتمل بر: غلات، آفتابگردان، چغندرقند، كلزا، خردل، سيب زميني، كتان، هويج، يونجه، حبوبات، بقولات (نخود فرنگي، عدس، لوبيا، باقلا) ۲. طرح بيمه گروهي براي غلات و نباتات علوفه‌اي تدوين و در حال اجراست.	يخبندان، تگرگ، توفان، سيل و باران هاي سيل آسا، رطوبت زياد، گرماي شديد، خشكسالي، ريزش برف سنگين، حمله پرندگان، آفات و بيماري‌هاي نباتي	چند خطر	اختياري

جدول ۱۱. وضعيت كلي بيمه محصولات كشاورزي در كشورهاي حوزه امريكاي جنوبي

كشور	محصولات تحت پوشش بيمه	عوامل خطر	پوشش بيمه‌اي	نوع بيمه
اكوادور	غلات، حبوبات، سبزيجات، گياهان ليفي	يخبندان، تگرگ، تندباد، باران سيل آسا، خشكسالي	خطرات مشخص	اختياري
اوروگوئه	غلات، ميوه جات، سبزيجات	تگرگ	تك خطر	اجباري
برزيل	غلات، حبوبات، ميوه جات، سبزيجات، نيشكر، انگور تخميري، گياهان ليفي	آتش سوزي، سيلاب، تندباد، تگرگ، باران سيل آسا، خشكسالي، يخبندان آفات و بيماري‌هاي گياهي، تغييرات شديد آب و هوايي، بادهاي سرد	چند خطر	اختياري
پاناما	برنج، گوجه فرنگي، سورگوم	رطوبت بالا، خشكسالي، آتش سوزي، وزش باد، سيلاب، آفات و بيماري‌هاي گياهي	چند خطر	اختياري
پورتريكو	ميوه جات، سبزيجات	هوريكان، آتش سوزي، سيل	خطرات مشخص	اختياري
شيلي	درختان ميوه، غلات، كلزا	يخبندان، خشكسالي، باران سيل آسا، تگرگ، توفان	خطرات مشخص	اختياري
كاستاريكا	غلات، حبوبات، ميوه جات، سبزيجات، گياهان ليفي	خشكسالي، باران سيل آسا، سيل، وزش باد، خاكستر آتشفشاني، تگرگ، آفات و بيماري‌هاي گياهي	چند خطر	نيمه اجباري
كلمبيا	برنج، سيب زميني	سيل، يخبندان، خشكسالي	خطرات مشخص	اختياري
مكزيك	* غلات، حبوبات، محصولات جاليزي، دانه‌هاي روغني، ميوه‌هاي آجيلي، گياهان ليفي، قهوه، ميوه‌جات، سبزيجات	خشكسالي، رطوبت شديد، درجه حرارت پايين، تگرگ، يخبندان، تند باد، دوره گرمي هوا، آفات و بيماري‌هاي گياهي	چند خطر	اختياري
ونزوئلا	غلات، چغندرقند، دانه‌هاي روغني، گياهان ليفي، قهوه، ميوه‌جات و سبزيجات	آتش سوزي، تندباد، سيلاب، باران‌هاي سيل آسا، خشكسالي، آفات و بيماري‌هاي گياهي	چند خطر	اجباري

* تقريباً ۲۰۰ محصول تحت پوشش بيمه محصولات كشاورزي كشور مكزيك قرار دارد.

جدول ۱۲. وضعيت كلي بيمه محصولات كشاورزي در كشورهاي حوزه درياي كارائيب

كشور	محصولات تحت پوشش بيمه	عوامل خطر	پوشش بيمه‌اي	نوع بيمه
باربادوس	نيشكر	آتش سوزي، صدمات مكانيكي	خطرات مشخص	اختياري
جامائيكا	۱. نارگيل	توفان (هر گونه اغتشاشات و تغييرات جوي كه با توفان مرتبط باشد)	خطرات مشخص	اجباري
	۲. قهوه	آتش سوزي، توفان، سيل، زلزله، رانش زمين، توفان حاره‌اي خليج مكزيكي كه هوريكان ناميده مي‌شود	خطرات مشخص	اجباري
	۳. موز	توفان، سيل و هر گونه وزش باد كه موجبات خسارت محصول موز را فراهم نمايد.	چند خطر	اختياري وليكن براي استفاده كنندگان از تسهيلات اعتباري (وام) به صورت اجباري خواهد بود.
جزاير دومينيكن	موز	تندباد	تك خطر	اجباري

منبع: Compendium, G.I.FAO, ۱۹۹۶.

جدول ۱۳. وضعيت كلي بيمه محصولات كشاورزي در قاره آسيا

كشور	محصولات تحت پوشش	عوامل خطر	پوشش بيمه‌اي	نوع بيمه
بنگلادش	گندم- برنج – نيشكر- كنف هندي	سيلاب، خشكسالي، سيلكون، تگرگ، آفات و بيماري‌هاي گياهي	پوشش بيمه‌اي	نوع بيمه‌اي
پاكستان	پنبه	سيلاب، آفت ملخ، خشكسالي، باران سيل آسا، تگرگ، يخبندان، آتش سوزي، گراز وحشي، بيماري‌هاي گياهي	چند خطر	اختياري
تايلند	پنبه، ذرت، سويا، توجه داشته باشيد كه بيمه محصولات كشاورزي از سال ۱۹۷۸ در اين كشور شروع شده است.	خشكسالي، سيل، خطرات طبيعي	خطرات مشخص	اختياري

ادامه جدول ۱۳

کشور	محصولات تحت پوشش	عوامل خطر	پوشش بيمه‌اي	نوع بيمه
جمهوري خلق چين	گندم، برنج، ذرت، پنبه، نيشكر، تنباكو، ميوه جات، سبزيجات	آتش سوزي، تگرگ، سيل، تيفون (گردبادهاي سخت نواحي فيليپين و درياي چين)	خطرات مشخص	اختياري
ژاپن	گندم، جو، شلتوك، برنج، سيب زميني، سويا، لوبيا قرمز، نيشكر، چغندرقند، چاي، رازك	آتش سوزي، تگرگ، وزش باد، تندباد، سيلاب، باران سيل آسا، خشكسالي، ريزش برف شديد، آفات و بيماري‌هاي گياهي، زمين لرزه، فوران آتش‌فشاني، حمله پرندگان و حيوانات وحشي	چند خطر	گندم و جو: اجباري سايرمحصولات اختياري
سريلانكا	۱. شلتوك برنج ۲. بقولات (لوبيا، باقلا)	باران سيل آسا، حمله پرندگان و حيوانات وحشي، كم آبي، سيل، خشكسالي، آفات و بيماري‌هاي گياهي، تيفون (توفان شديد نواحي فيليپين، درياي چين)	چند خطر خطرات مشخص	اجباري *اختياري
فيليپين	برنج، ذرت	سيلاب، خشكسالي، زلزله، فوران آتش فشاني، آفات و بيماري‌هاي گياهي، تيفون (توفان شديد نواحي فيليپين، درياي چين)	چند خطر	**اختياري
مغولستان	گندم، جو، يولاف (جو دو سر، سيب زميني، هويج، كلم، سير، پياز)	سيلاب، يخبندان، خشكسالي، وزش باد، آتش سوزي، ريزش برف، آفت ناگهاني درجه حرارت هوا	چند خطر	اجباري
مالزي	كاكائو، قهوه، نخيلات، درخت كائوچو	سيلاب، آتش سوزي، تندباد، زمين لرزه	چند خطر	اختياري
هندوستان	گندم، ذرت، برنج ارزن، بقولات	-	تمام خطر	***اختياري

منبع: Compendium. G.I.FAO, ۱۹۹۶.

* ليكن براي آن دسته از بيمه گذاران كه از تسهيلات بانكي و وام استفاده مي‌كنند به صورت اجباري خواهد بود.

** وليكن براي استفاده كنندگان از تسهيلات اعتباري (وام) به صورت اجباري خواهد بود.

***وليكن براي استفاده كنندگان از تسهيلات اعتباري به صورت اجباري خواهد بود.

جدول ١٤. وضعيت كلي نظام بيمه محصولات كشاورزي در جمهوري اسلامي ايران

كشور	محصولات تحت پوشش	عوامل خطر	پوشش بيمه‌اي	نوع بيمه
جمهوري اسلامي ايران	۱. محصولات كشاورزي گندم (ديم – آبي)، جو آبي، چغندرقند، پنبه، برنج، آفتابگردان، سويا، كلزا، ذرت دانه‌اي، پياز، سيب زميني	سرما، يخبندان، باران‌هاي سيل آسا، تگرگ، توفان، زلزله، حمله گنجشگ، عارضه عدم غلاف بندي (سويا)، باد گرم (چغندر بذري سال دوم)، گرما (چغندرقند خوزستان)	چند خطر	اختياري
	۲. محصولات باغي خرما، مركبات، انگور، سيب، چاي	سرما، يخبندان، سيل، باران سيل‌آسا، باران بي موقع (در زمان تلقيح)، توفان، باد گرم (زمان تلقيح)، زلزله، خشكسالي، برف سنگين، عارضه ترشيدگي خرما (در اثر درجه حرارت ٤٠ و رطوبت بالاي ٧٠ درصد)	چند خطر	
	۳. دام دام صنعتي گوسفند و بز مرغ تخمگذار، اسب، گاو نر، رجيستر، شتر تجارتي، مرغ مادر گوشتي، مرغ مادر تخمگذار	عوامل قهري- طبيعي خارج از كنترل بشر، خطرات به نام (بيماري‌هاي دام و طيور)	چند خطر	
	٤.آبزيان سرد آبي، گرم آبي، ميگو زنبور عسل	عوامل قهري- طبيعي غيرقابل پيشگيري	چند خطر	
	٥. جنگل و مرتع جنگل كاري مرتع آبخيزداري	خشكسالي، سرما، سيل، خشكسالي، تگرگ، سيل، يخبندان، تگرگ، رانش زمين، توفان	چند خطر	

*وليكن براي استفاده كنندگان از تسهيلات اعتباري (وام) اجباري خواهد بود.

مأخذ: صندوق بيمه محصولات كشاورزي، ۱۳۷۹.

در حقيقت سيستم دولتي بيمه محصول يا محصولات كشاورزي به عوامل متعددي وابسته است. ثبات سيستم كشت و زرع از عوامل اصلي برنامه بيمه در كشاورزي توليد انبوه و بازرگاني است. به ويژه موقعي كه مؤسسه‌هاي بيمه خصوصي بيمه را انجام مي‌دهند. بيمه زماني ساده‌تر و اقتصادي خواهد بود كه توليد با استفاده از فناوري و روش‌هاي استاندارد كاشت و داشت و برداشت انجام شود و از نظر فعاليت داراي ثبات باشد. در اين صورت است كه نتيجه فعاليت كشاورزي، اقتصادي و رضايت بخش خواهد بود. به عبارت ديگر، فعاليت بايد در سطحي قرار بگيرد كه طبق برنامه بيمه، دسترسي به آن به سادگي امكان‌پذير، و برنامه در مدت زمان بندي شده قابل اجرا باشد. در برخي از كشورها نيز بيمه محصولات معيني طبق قانون دولت اجباري است.

نتيجه‌گيري و پيشنهادات

تحليل محتوايي بر مؤلفه‌هاي بيمه محصولات زراعي- دامي در پاره‌اي از كشورها مي‌تواند در تجديدنظر بر روش‌هاي به كار گرفته شده بيمه محصولات كشاورزي در ايران نقش مهمي داشته باشد. اين سنجش محتوايي از فرآيند نظام بيمه محصولات كشاورزي به لحاظ برنامه‌ريزي و اجرا اهميت بسزايي دارد. از آن جا كه در كشور ما اقليم‌ها بسيار متنوع (از صحرايي و معتدل تا سرد و مرطوب)، و ناچار دامنه خطرات رو در روي كار كشاورزي بسيار متنوع است (خشكسالي، يخبندان، باران‌هاي سيل‌آسا و خارج از فصل، سيل، توفان، تگرگ و...)، همچنين ساختار كشاورزي دوگانه (از مزارع سنتي خانوادگي تا مزارع تجاري صادراتي و كشت و صنعت‌ها) حضور فعال در توليد زراعي- دامي دارند، لزوم ساختار انعطاف‌پذيرتر و كيفيت اجرايي و برنامه‌ريزي مطلوب‌تر نظام بيمه محصولات كشاورزي، بر پايه استانداردهاي پذيرفته شده جهاني، اهميت بيشتري پيدا مي‌كند. در چنين جوّ توليدي، بالا بردن درجه دسترسي به اطلاعات آماري كشاورزي و اطلاعات تفصيلي و كليماتولوژي و استفاده از سيستم سنجش از دور (G.I.S) به استحكام نظام بيمه محصولات و دوام طرح‌ها و پايلوت‌هاي آزمايشي كمك فراوان مي‌نمايد. اعتقاد به جا به جايي اولويت‌ها از پوشش ميوه در برخي سال‌ها به ارجحيت غلات در سال‌هاي ديگر، رعايت اصل توازن مبني بر اين كه همواره بايد خسارت‌هاي يك منطقه با سودهاي توليد شده در ساير مناطق پوشش داده شود و آزادسازي سازمان

بيمه از فشارهاي سياسي و عمل بر مبناي اصول حرفه‌اي محض، گروه‌بندي طبقه‌بندي شده كشاورزان و تقسيم بندي مناطق جغرافيايي به لحاظ نوع، تنوع، تكثر، و تكرار فراواني ريسك، توجه به بيمه‌نامه‌هاي جمعي و قراردادهاي گروهي، كاهش هزينه‌هاي اجرايي و اداري نظام بيمه محصولات، استفاده از نهادهاي پيراموني مانند وزارت كشاورزي، و مروجان وآموزشگران‌كشاورزي، تعاون روستايي، شوراهاي روستايي، جنبش‌هاي سوادآموزي در ترويج و اشاعه فرهنگ بيمه در روستاها و تبديل آن به معارف عمومي روستايي، كانالیزه كردن هزينه كار در مزرعه توسط بيمه‌گذاران (حق بيمه كاهش يافته و هزينه ظاهري بيمه به لحاظ رواني براي كشاورزان، جذابيت بيشتري خواهد داشت)، توجه به رضايت‌مندي كشاورزان، راحتي بيمه گذار با كاهش بوروكراسي در نظام بيمه محصولات، واگذاري بخشي از حق بيمه‌هاي جمع آوري شده توسط سازمان بيمه، نزد نهادهاي توليدي روستايي تا صرف ترويج، آموزش و اطلاع رساني گردد. لزوم ساده سازي پرداخت غرامت به كشاورزان، ارائه سيستم نيازسنجي نظام بيمه محصولات از نظر: تعيين نياز بيمه‌اي محصولات زراعي، نيازسنجي درباره نوع محصولات كاشته شده كشاورزان هر منطقه، شناسايي اولويت محصولاتي كه بايد بيمه شوند، تعاريف نويني از خطرات بيمه پذير، ارائه فرمولي مناسب براي پرداخت غرامت، تخمين نيازهاي مالي (ذخيره احتياطي، ذخيره احتياط و ذخاير فني)، شناسايي نيازهاي سازماني و انگيزشي كاركنان بيمه محصولات كشاورزي و ارزشيابي مستمر از عمليات بيمه گري، دستيابي به ضرايب خطر عملي و برآورد تعرفه‌هاي عقلايي بيمه و در نهايت داشتن يك پورتفوليوي متكامل در نظام بيمه زراعي- دامي، توجه به ناهمگوني ريسك، عدم تجانس در ميانگين‌هاي توليد با بازده، گزينش نامناسب، مخاطرات اخلاقي، ناهمگوني عوامل فيزيكي مزرعه، جهت سازمان‌دهي دكترين غرامت، به مفهوم روش كنترل جبران زيان مكاني به ميزان حقيقي و واقعي آسيب وارده به بيمه گذار تا وي را به لحاظ مالي در شرايط قبل از وقوع خسارت قرار دهد و دكترين جانشيني به معني حق قرار گرفتن بيمه گر در مقام بيمه گذار در مقابل پديده‌هاي مسئول تحقق خطر پس از جبران زيان بيمه گذار (با در نظر گرفتن پس‌زمينه‌هاي جامعه شناختي روستاييان)، توسعه نظام آموزش در نظام بيمه محصولات با ايجاد كارگاه‌هاي آموزشي براي بازرسان برآورد خسارت و دسترسي به شاخص‌هاي استاندارد براي تخمين نظري و فرآوري آگاهي‌هاي مسئولان بيمه از اهميت برآورد خسارت و بازرسي دقيق‌تر ميداني و تكنيك‌هاي نوين نمونه‌گيري و تعيين‌محتاطانه يك «آستانه بيمه‌اي» براي بهره‌برداري‌هاي زراعي- دامي و درك

واقعيتي به نام «آستانه بيمه شدن» براي بيمه گري، حركت از يك نظام بيمه‌اي متكي بر يارانه‌هاي دولتي به سمت يك نظام بيمه‌اي كه دولت تنها براي محصولات ويژه يا راهبردي يارانه بدهد، يعني از مفهوم «تضمين محصول» قدم به قدم دور شده و تنها براي پديده‌هاي قابل تشخيص غرامت پرداخت كند كه آثار خسارتي آنها به وضوح مي‌تواند در مزرعه ديده شود، تا دولت تنها تأمين كننده منابع مالي نباشد بلكه مشاركت كشاورزان و سازمان بيمه را (به طور خود اتكايي) تأمين نمايد. در اين صورت است كه كيفيت اجرايي طرح‌هاي بيمه محصولات زراعي- دامي بالا خواهد رفت و حتي بيمه‌گران اتكايي بين‌المللي را نيز علاقه‌مند به سرمايه‌گذاري در طرح‌هاي بيمه خواهند نمود. همان گونه كه در گزارش تفصيلي آمده است، نظام بيمه محصولات زراعي- دامي در كشورهاي مختلف جهان، هر دو سال قوانين متنوعي را در بعد برنامه‌ريزي و اجرا براي انعطاف‌پذير ساختن عمليات بيمه‌گري و گسترش نفوذ توسعه بيمه‌اي نزد شارعين به تصويب رسانده‌اند. اين امر در چارچوب اصلاح اساسنامه صندوق بيمه در ايران مطرح شده كه لزوم توجه به آن را ضروري مي‌نمايد. مواردي كه ذكر شد از جمله مفاهيمي بود كه در تحليل محتوايي مؤلفه‌هاي نظام بيمه محصولات در جهان و مقايسه تطبيقي اين عناصر وجود دارد، اما در نظام بيمه محصولات كشاورزي در ايران يا فقدان آنها محسوس بوده و يا به نحوي اين قضايا در آن كمرنگ ديده شده است. از اين رو، با توجه به اين كه ۷۸ درصد كشاورزان مولد در ايران به لحاظ قشربندي در توليد خرده‌پا محسوب مي‌شوند، اهميت توجه به پارامترهاي توليد خرده دهقاني و سازگاري متغيرهاي اين نظام توليد با نظام بيمه محصولات كشاورزي در ايران ارزش افزون‌تري پيدا مي‌كند. تجارب جهاني حكايت از آن دارد كه هر طرح بيمه‌اي در كشورهاي در حال توسعه مانند ايران اگر قرار است با كشاورزان خرده مالك درگير گردد، لازم است تا شكل اجباري- دولتي و تحت حمايت منابع اعتباري- بانكي به خود بگيرد. مگر در موارد بسيار استثنايي كه يك طرح اختياري با همه معايبش از جمله انتخاب زيان آور، مخاطرات اخلاقي و هزينه‌هاي اجرايي بالا، اجتناب ناپذير باشد، به عقيده پژوهشگران، در دهه‌هاي اخير هر چقدر طرح بيمه محصولات در كشور استحكام بيشتري يافته، امكان پذيرش، ترويج و توسعه بيمه در نزد كشاورزان (خرده پا و بزرگ مالك) عملي تر شده است.

منابع

الف) فارسي

جابري، ايرج. " بيمه محصولات كشاورزي در هند و فيليپين (۱۳۶۶ تا ۱۳۶۸)". تهران. صندوق بيمه محصولات كشاورزي.

جابري، ايرج. (۱۳۶۷). " نقش بيمه محصولات كشاورزي در توسعه كشاورزي". مجموعه مقالات اولين كنگره ملي بررسي مسائل توسعه كشاورزي ايران، ششم لغايت نهم اسفندماه. تهران. انتشارات سازمان تحقيقات كشاورزي.

خادم آدم، ناصر (۱۳۷۰). "سياست اقتصاد كشاورزي در نظام‌هاي مختلف ايران". انتشارات اطلاعات. تهران.

ديانت خواه، اكبر. (۱۳۷۸). "خلاصه‌اي از وضعيت بيمه محصولات كشاورزي در دنيا". مقاله پيشنهادي در دومين سمينار بيمه محصولات كشاورزي.

شيرزاد، حسين و ابوالفضل جواديان. (۱۳۷۸). "مطالعه تطبيقي بيمه محصولات كشاورزي در جهان با اولويت كشورهاي در حال توسعه". مقاله ارائه شده در دومين سمينار بيمه محصولات كشاورزي ايران.

گزارش‌هاي سالانه صندوق بيمه به مجمع عمومي طي سال‌هاي (۱۳۶۸-۱۳۷۷) تهران. صندوق بيمه محصولات كشاورزي

گزارشات منتشر نشده صندوق بيمه محصولات كشاورزي ايران (۱۳۶۸-۱۳۷۸) تهران. صندوق بيمه محصولات كشاورزي

مركز مطالعات برنامه‌ريزي و اقتصاد كشاورزي. دي ماه (۱۳۵٦). سه مقاله در زمينه توسعه كشاورزي محصولات كشاورزي سال ٦٦-۷۵.

نبي زاده، محمود. (۱۳۷۳). "مدل‌هاي رفتار مصرف كننده". فصل نامه علوم اجتماعي شماره ۷. تهران ، دانشكده علوم اجتماعي دانشگاه تهران.

وزارت تعاون و امور روستاها. كارنامه خدمات طرح مطالعه بيمه محصولات كشاورزي سال ۱۳۵۰.

وزارت تعاون و امور روستاها. خط مشي و برنامه بيمه محصولات كشاورزي و تضمين خريد محصولات عمده كشاورزي در برنامه عمراني پنجم ۱۳۵۲-۱۳۵۶. معاونت طرح و بررسيها.

F.A.O (۱۹۹۱).”سياست‌هاي برنامه‌ريزي بيمه محصولات كشاورزي“. تهران. انتشارات بانك كشاورزي. صندوق بيمه محصولات كشاورزي.

ب) انگليسي

Agricultural Insurance and Soil depletion in a simpel dynamic model American j. *Agricultural Economics.* Vol.۷۶. No .۳ (Aug.۱۹۹۴).

Anderson, J.R. Dillon, J.L. Cowie, A.J. Hazell P. B.R and Wan G.H. (۱۹۸۸). Changling variability in cereal production in Australia. *Review of marketing and Agricaltural Economics.* ۶۰(۳). pp. ۲۳۱-۲۴۵.

Anosik N. and Coughenour ,M.(۱۹۹۰). “The socioeconomic basis of farm enterprise diversification decisions”. *Rural Sociology*. ۵۵(۱). pp. ۱-۲۴.

Apo, (۱۹۹۰) . Report of Apo Seminar an Agricultural insurance held in Japan from ۲۱ to ۳۱ Agust.

Balaguru , T. and Venkatestwarl, U.(۱۹۸۸). “Implementation of world Bank Aided National Agricultural Research Project in India: A case study. *Agricultural Administration and Extention.* ۲۹. pp. ۱۳۵-۱۴۷.

Baumgertel, H. (۱۹۸۳). Human factors, Technology diffiusion and national development”.J.APP.Behous; Sci.Vol . ۱۹. pp. ۳۳۷-۳۴۸.

Bin Wanyes , H.P. (۱۹۸۰). Artiudes toward Risk: Experimental.

Cada , R. and Shigeno .R. (۱۹۹۰). “ Planning and application of agricultural insurance”. Paper Peresented at the Asian Productivity Organization (APO) Seminar on Agricultural. *Insurance in Tokyo ,* Japan ۲/۳ Agust (۱۹۹۰) miomeo AGRAP World Band Washington , D.C.

Dadekar, V.M. (۱۹۷۷). “Crop Insurance for Developing countries”. *Teaching and Research forum Paper.* No. ۱۰. New York : Agricultural Development coacil.

F.A.O. (۱۹۸۶). *The Philippine Crop Insurance program : F.A.O. APRACA.*

F.A.O. (۱۹۸۹). *F.A.O production year book . Rome:F.A.O Press.*

Farley, J.U. (۱۹۷۴). *Consumer Behavior: Theory and Aplication Boston : Allyn and Bacon.*

Flucations in income in three villages of the semi-Aril tropics of Peninsular India-ICRISAT Economics program prpgress Report ۵۷.India: ICRISAT.

Halcrow, H.G.(۱۹۴۹). “Actuarial structures for crop insurance”. *Journal of Farm Economics,* ۳۱. pp. ۴۱۸-۴۴۳.

Hardaker , J.B.(۱۹۷۹). “Areview of some farm management research methods for small-farm development in IDCs”. *Journal of Agricultural Economics.* ۳۰(۹۳). pp. ۳۱۵-۳۳۱.

Hardaker, J.B. Panday ,S. and Patten , L.H. (۱۹۹۱). Farm Planning under uncertainly Review of marketing and Agricultural Economics ۵۹(۱). ۹,۲۲

Harris, B.(۱۹۸۵). “Money and commodities , monopoly and competition , In Borrowers and lenders”. Howell publishing ODI. pp. ۲۶-۹۲.

Hazzel, B. (۱۹۹۵). “ Six strategis of Community change Community Development” *Journal* . ۳۰(۱).

Holborool, M.B. (۱۹۸۴). *The role of advertising , Psychology and Marketing New Dehli.* Printice Hall of India .

Howard , J.A. (۱۹۸۳). *Consumer Behavior , Aplication of Theory New York : Mc Graw Hill.*

Insurability , Moral hazard and chemical use in agriculture. *[fertalizer] American j. of agricultural Economics.* Vol.۷۵. No .۴ (Nov.۱۹۹۳).

Insurance American Further toward a theory of agricultural insurance American of agricultural economics . Vol. ۶۹. No .۳ (Aug. ۱۹۸۷).

Lakshimi , D.R.and Arrind Virmani .(۱۹۹۰). “ Determination of Consumption and saving Behavior in Developing countries . The World Bank Review : Vol. (۳) No۳.

Lipton, M. (۱۹۷۶). “Agricultural finance and rural credit in poor countries world Development . Vol(۴) No ۷.

Lloyd Wolindstorm. (۱۹۸۵). *Multiple peril Crop Insurance in the V.S.A. New York Press.*

Low. A.R.C.(۱۹۷۴). “Decision Taking Under Uncertainty: A Linear programming Model of peasent Farmer Behavior”. *Journal of Agricultural Economics.* ۲۵۳۱۱,۲۰.

Measurment in Rual India. *“American Journal of Agricultural”.*

Ramaswami, B. (۱۹۹۳). “Supply response to agricultural insurance: Risk reduction and moral hazard effects”. *American Journal of Agricultural Economics.* ۷۵. pp. ۹۱۴-۹۵۲.

Rao.P.P. (۱۹۸۶). *“Crop Insurance in India.* The third world insurance congress” China.

Raviv, A. (۱۹۷۹). “The Design of an optimal Insurance policy. *American Economic Review.* ۶۹, pp. ۸۴-۸۶.

Ray P.K. (۱۹۶۷). *"Agricultural Insurance Principles and Organization and application to developing countries"*. pergamon press.

Ray, P.K.(۱۹۶۷). *"Agricultural insurance"*. Pergamon Press; Oxford.

Ray, P.K.(۱۹۹۲). *Agricultural insurance .Rome:F.A.O Press.*

Schoemaker, P.J. (۱۹۸۲). " The expected utility model : its variants, purposes evidence and limitations" *Journal of Economic Literature. ,*۲۰. ۵۲۹-۵۶۳

Schultz, T.W.(۱۹۶۴). *"Transforming traditional Agricultur"*. Yale University Press, New Haven.

Sorghum. *American Journal of Agricultural Economics*. ۶۵. pp. ۴۳۵-۴۴۷.

Torkamani, J. (۱۹۹۶). "Decision criteria in risk analyses : An application of stochastic dominiance with respect to sa function". *Iran Agricultural Research*. ۱۵(۱). pp. ۱-۱۸.

Turvey , C.G. (۱۹۹۲). "An economic analysis of alternative farm revenue insurance policis". *Canadian Journal of Agricultural Economics.* ۴۰(۳) , pp. ۴۰۳-۴۲۶.

Virto , Corbo and Kiaus shmidt Hebbel. (۱۹۹۱). "Public Policies and saving in developing countries". *Journal of Development Economics*. Vol. (۳۶) . ۸۹-۱۱۵.

William, J.R. Carrikes , G.L.Barnaby ,G.A. and Harpers, G.K.(۱۹۸۳). "Crop insurance and disasters assistance designs for wheat and grain"

Williams, J.R. Carriker, G.L. Barnaby , G.A. and Harper,G.K.(۱۹۹۳). "Crop insurance and disaster assistance designs for wheat and grain sorghum". *American Journal of Agricultural Economics.* ۷۵. pp. ۴۳۵-۴۴۷.